

Бражники — майстри українського костюма

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
НАВКОЛО НАС.УА

Медвин Повстання

Брошура «Бражники — майстри українського костюма» розповідає історію подружжя Федора й Олександри Бражників з Медвина, які на весь світ прославили красу українського народного одягу. Упродовж 40 років у своїй майстерні в Нью-Йорку вони шили костюми та театральні декорації для провідних українських еміграційних, американських, канадських співочих, хореографічних, театральних колективів і кіноакторів. Та займалися вони не лише мистецтвом, а й українською національною справою, доносячи світові правду про російську окупацію України.

© Марина Гоголя (текст), 2023

© Віталій Ніщименко (верстка), 2023

© Освітня ініціатива «Медвин. Повстання», 2023

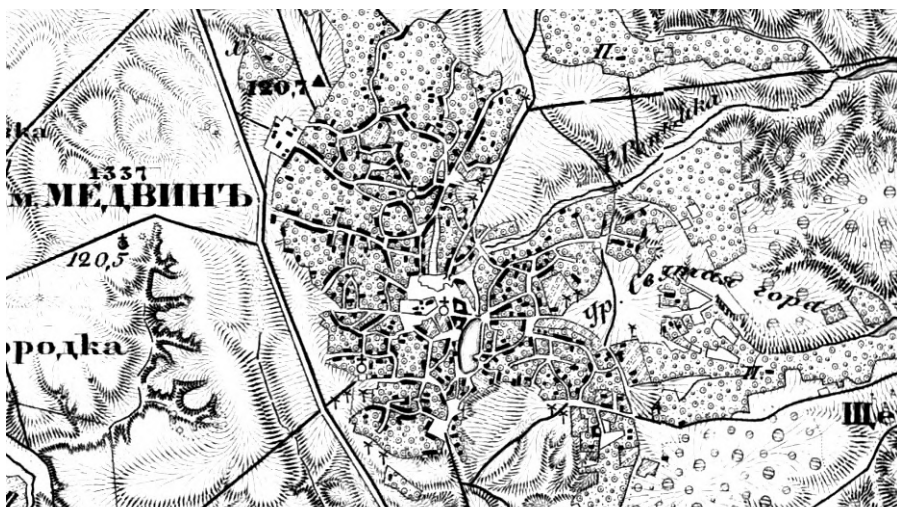
© ГО «Навколо Нас. УА», 2023

I. Медвин – колыска роду Бражників

Історія подружжя Федора й Олександри Бражників, які на весь світ прославили красу українського народного одягу, починається в Медвині на Київщині.

Федір Маркович Бражник народився в Медвині 21 лютого 1888 р. На той час це був волосний центр Канівського повіту, в якому вирувало українське культурне й просвітницьке життя. В містечку мешкало близько 12 000 осіб, здебільшого українці та до 300 євреїв.

«На селянський двір припадало близько двох десятин землі. В селі дві церкви, дві церковні й одна міністерська початкові школи, з 1910 р. – вища початкова школа... Мова медвинців – мова близьких їх земляків Тараса Шевченка та Івана Нечуя. Старіші люди передавали багато оповідань і переказів з часів Козаччини й Гайдамаччини, про «протипанське» (польське) повстання 1863 р. Багатий пісенний фольклор. Але найбільше економічної бідності і злиднів. Між підростаючими синами вже не було чого ділити. А по неписаних традиціях всіх українських селян медвинці боялись шукати праці в своїх містах, фабриках, заводах» (Іван Дубинець. Горить Медвин. Нью-Йорк, 1952).

Медвин на карті кін. XIX ст.

I. Медвин — колыска роду Бражників

Федір Бражник

В таких умовах виріс Федір Маркович Бражник. Навчившись шевства і кравецтва, на якому добре зналися в його роду, у 1914 р. він їде на заробітки до США.

«Супроти національно й соціально поневоленої Росією України Америка була раєм. Але в земному раю всіляко прийшлося молодому Бражникові: і шив, і кімнати малював, і печі направляв, і до мистців-малярів придивлявся, аж врешті-решт взявся за [театральні] декорації. Театр любив змалку, ще в Медвині» (Леонід Полтава. Майстри українського одягу в Америці (до 40-річчя п-ва Бражників). Журнал «Визвольний шлях», № 3–4, 1974).

Тим часом покоління Федора Бражника, виховане в українському національному дусі, стає на чолі національних процесів, які разом з Українською Революцією приходять в Медвин. Підтримуючи Українську Народну Республіку, в 1919 і 1920 рр. тут піднімають антибільшовицьке повстання, ідеологом якого стає бандурист Антін Митяй «Петюх», один з близьких друзів Федора Бражника. Свого часу Федір Маркович, на прохання вчителів у Медвині, привіз незрячого музиканта до Києва й віддав до музичної школи Миколи Лисенка. 1921 року Антін Митяй гине в бою з більшовиками, а 1922 р. повстання остаточно придушують.

II. Подружжя Федора й Олександри Бражників

Коли Українська Народна Республіка зникає з мапи, за кордоном опиняються її видатні діячі — митці, науковці, політики. В Америці Федір Бражник знайомиться і співпрацює з деякими з них.

«Праця і шиття театральних костюмів, чобіт, виготовання ін. реквізиту зблизили його із великим диригентом Кошицем у 1924 р, ... а в 1926 р. з майстром українського народного танку Василем Авраменком. Ще два роки життя в самотній кімнаті на 5-ій вулиці і заробивши трохи на декораціях, Федір Бражник поплив додому» (Леонід Полтава. Бражники — золоті руки й серця. Газета «Свобода», № 33, 20.02.1974).

1928 р. Федір Бражник повертається до України, вже підсоветської. У Медвині знайомиться з молодшою за нього на майже 22 роки Олександрою з роду Ісаєнків.

Олександра Бражник

II. Подружжя Федора й Олександри Бражників

«Олександра, молода гарна дівчина, щоранку мандрувала, бо треба було сироті з дитинства заробляти. Працювала в дитячому садочку, доглядала дітей, а у вільний час виступала в аматорському драмгуртку, співала, цікавилася театром» (Леонід Полтава. Майстри українського одягу в Америці (до 40-річчя п-ва Бражників). Журнал «Визвольний шлях», № 3—4, 1974).

Того ж року Федір одружився з Олександрою, проте поїхати їй з чоловіком до США не дозволяли ще п'ять років.

«Тричі завертали прохання про пашпорт. Нарешті, допомогли 300 американських доларів. Була весна — голодна, страшна весна 1933 року... Через Латвію пропустили до корабля — до Америки» (Леонід Полтава. Майстри українського одягу в Америці (до 40-річчя п-ва Бражників). Журнал «Визвольний шлях», № 3—4, 1974).

Спогади про пережиті жахи Голодомору лишалися з Олександрою Порфирівною упродовж усього життя.

Олександр Кошиць

Василь Авраменко

II. Подружжя Федора й Олександри Бражників

«...Голодовки шок з України був такий страшний, що п-і Бражник і в Нью Йорку не викинула шматочка хліба, сушила його і складала у шафи, що й так були порожніми: «Моє чуття не дозволяло мені викинути шматочка хліба, бо вдома так голодували люди...» (Леонід Полтава. Бражники – золоті руки й серця. Газета «Свобода», № 33, 20.02.1974).

По приїзді до США Олександра Бражник вливається в українське культурне середовище й активно бере участь в національному культурному житті.

«Важко було, коли я приїхала до Америки... Жили бідно, кімната на четвертому поверсі, високо, так якось холодно. Але поволі крацало. Познайомилася я з Авраменками, пішла працювати до Союзу Українок. І ось виявилось, що різні товариства хотіли б показати українські вистави – «Просвіта», «Запорізька Січ», Союз Українок, – та немає народних строїв! Так ми й почали шити народний одяг, почали випозичати, дещо й продавати» (Леонід Полтава. Майстри українського одягу в Америці (до 40-річчя п-ва Бражників). Журнал «Визвольний шлях», № 3–4, 1974).

Випускники Медвинської агротрудшколи. За кілька років до Голодомору

III. Майстерня Бражників у Нью-Йорку

Найславетніші часи майстерні Бражника починаються після возз'єднання подружжя. Упродовж майже 40 років Федір шив взуття, Олександра вишивала сорочки. Вся їхня робота – ручна, а тому дуже цінна, проте подружжя виставляє за неї дуже помірні ціни.

ЩИРИЙ ПРИВІТ

ВСІМ, ЩО КУПИЛИ ЧИ ПОЗИЧАЛИ В НАС
УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ КОСТЮМИ НА ПРЕД-
СТАВЛЕННЯ Й КОНЦЕРТИ, БАЖАЄМО ШАСТЯ, ЗДО-
РОВЛЯ, ВЕСЕЛИХ СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВОГО ТА
ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ.

Власник найбільшої української національної
ГАРДЕРОБИ В НЬЮ ЙОРКУ

Ф. БРАЖНИК

48½ E. 7th STREET, NEW YORK CITY

Tel. ORchard 4-0414

ЧУДОВІ ВИШИВАНІ СОРОЧКИ.

ЧОБОТИ ДЛЯ ЖІНОК І МУЖЧИН.

З газети «Свобода», Нью-Йорк

«У своїй роботі ніхто з них не нехтує якістю заради зручності. Пан Бражник виготовляє усі свої черевики вручну. Народні сорочки і сукні пані Бражник, пошиті з тонкого полотна, завезеного з України ще перед війною, прикрашені вигадливою вишивкою. Узори, а всі вони традиційні, настільки складні та детальні, що вона не може працювати з візерунком, надрукованим на матеріалі, а вишиває малюнки, відраховуючи стібки на волокнах самого льону» (Евелин Борисоф. Українське прикладне мистецтво. Журнал *Mechanix Illustrated*, № 36-4, 08.1946).

III. Майстерня Бражників у Нью-Йорку

Починається їхня справа з поодиноких замовлень святкового національного одягу українцями, а згодом до нью-йоркської майстерні приходять і світові зірки.

«Гостем і приятелем цієї родини був і відомий українсько-американський кінорежисер і актор Іван Годяк, славний американський оперний соліст Джордж Лондон, ...світової слави скульптор Олександр Архипенко, мистецький керівник відомої «Мемфіс Сівік Баллет» Неллі Фішер, славні танцюристи-акробати Інґа і Ралф, які прислали листівки з різних країн світу, і така ж славна пара танцюристів-солістів Рей і Роман, і носій нагороди «Пуліцера», карикатурист із «Дейлі Ньюз» у Нью-Йорку, Бечелор, якому Бражники подарували український гуцульський топірець до колекції палиць з усього світу, включно з Японією і Китаєм... А шили ж костюми для окремих акторів і для цілих ансамблів, танцювальних та хорових – польських, угорських, німецьких, чеських та інших, шили навіть еспанські костюми.

Нью-Йорк, 1930-ті

III. Майстерня Бражників у Нью-Йорку

А з українців? Напевно важко назвати людей в Америці й Канаді, які перебувають в українській культурній сфері, а не знали б Бражників. Бували у їхній майстерні: О. Кошиць, В. Авраменко, Д. Чутро, І. Годяк та інші актори з Голівуду, В. Блавацький, Й. Гірняк, О. Добровольська, Л. Рейнарлович, В. Шашаровський та багато-багато інших акторів, режисерів, співаків, хореографів, між ними п-і Івасівка, Рома Прийма, п-во Гензи...

Першим великим замовленням були костюми для балету «Тарас Бульба», ставив Д. Чутро, потім для опери «Царські черевички», а потім пішло й пішло... Навіть у велетенському «Карнегі Голл» у Нью-Йорку, в річницю УНСоюзу, для показу «Гомін України» брали наші костюми, а там же були показані сцени з історії України: наші бояри, наші гетьмани, наші полковники... Все те шили ми» (Леонід Полтава. Майстри українського одягу в Америці (до 40-річчя п-ва Бражників). Журнал «Визвольний шлях», № 3–4, 1974).

Стаття про Бражників у *Mechanix Illustrated*, 1946 р.

IV. Театральне життя Бражників

Зблизила Олександру і Федора Бражників любов до українського театру, в якому грали ще в Медвині. Вже в Нью-Йорку обидвоє не лише шили костюми й декорації до вистав, а й виконували ролі в них.

«В суботу 5 квітня в «Карпатія Гол» у Нью Йорку Т-во «Дністер», відділ 361 УНСоюзу виставило драму Б. Грінченка «Ясні зорі»... Роля Олени у виконанні п-ї О. Бражникової випала... дуже природно, а її чиста мова та добре вивчена роля належать до тих прикмет, на які повинні звертати увагу режисери та самі аматори» (з газети «Свобода» часів Другої світової війни).

«Одного разу я так боялася, що Федір засне за сценою і пропустить свій вихід у «Наталці Полтавці»! Він усю ніч шив чоботи для іншого театру, здається, в Чикаго, не приліг і вдень, бо мали повно роботи, а увечорі за сценою гримували... А таки витримав, не заснув, ще й людей розвеселив у веселій ролі Возного...» — згадує Олександра Бражник про чоловіка в інтерв'ю Леоніду Полтаві (Леонід Полтава. Бражники — золоті руки й серця. Газета «Свобода», № 33, 20.02.1974).

Школа в Медвині на вул. Зарічок, 68, у приміщенні якої на початку ХХ ст. ставили українські вистави

IV. Театральне життя Бражників

«Оперу [«Запорожець за Дунаєм» у Нью-Йорку] поставив 13 жовтня Український Оперний Ансамбль (Л. Рейнаровича). Півтора тисячі місць «Фешен Інституту» були до краю заповнені... Л. Рейнарович – Карась, Г. Шерей – Одарка, Оксана – М. Кобрин-Кокольська, І. Гош – Андрій і т. д. – створили кольористичну й живу галерію незабутніх персонажів. Диригував О. Стратичук... Ніхто з глядачів не бачив, звичайно, за сценою важкої і кропіткої праці п-ва Бражників – заслужених костюмерів і гримерів...» (Українське народне слово, Піттсбург, 24.10.1963).

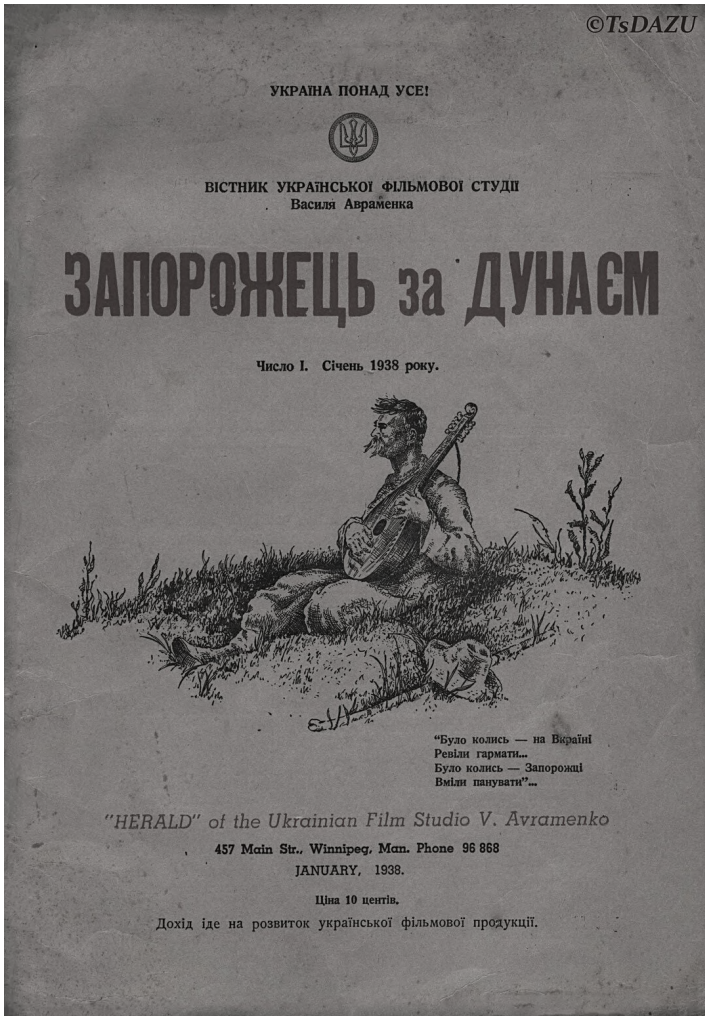
«Якось виступали на Брукліні з українською п'єсою, при так зв. російській парафії. Шили для акторів костюми, і самі обоє грали в п'єсі. Та коли священик оголосив, що «російський театр покаже російську п'єсу», Федір Маркович почав скидати за кулісами театральний одяг і не заспокоївся доти, доки священик не оголосив, що сталася «ошибка»: буде виступати український театр і покаже українську п'єсу! Заля біла браво, – прихожани «російської церкви» майже на 100% були українці...» (Леонід Полтава. Бражники – золоті руки й серця. Газета «Свобода», № 33, 20.02.1974).

Марія Сокіл у ролі Одарки з «Запорожця за Дунаєм»

V. Бражники у фільмах Василя Авраменка

У 1935 р. український хореограф Василь Авраменко створив у США власну кінокомпанію та почав знімати фільми, аби показати світові та українцям за кордоном справжню Україну, альтернативну до тієї, яку представляв світові советський кінематограф. Для найвідоміших його фільмів «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм» костюми шили Олександра та Федір Бражники.

V. Бражники у фільмах Василя Авраменка

«Ми шили для того фільму [«Наталка Полтавка»] костюми, і самі виступали як актори. У 1937 р. — те ж саме для фільму «Маруся», в якому музичною частиною керував великий Кошиць. У 1939 році те ж саме для фільму «Запорожець за Дунаєм», у якому хореографом був Василь Авраменко. У 1940 році відомий жидівський артист, потім був у Голівуді, Моріс Шварц із Ребеккою Вантрауб ставили поблизу Нью-Йорку фільм на тему «Жидівки-вихрестки». Там діють українці й жиди — і ми для всіх шили костюми, допомагали гримувати...» (згадує Олександра Бражник у інтерв'ю Леоніду Полтаві «Майстри українського одягу в Америці (до 40-річчя п-ва Бражників)», журнал «Визвольний шлях», № 3–4, 1974).

V. Бражники у фільмах Василя Авраменка

«У 1935 р. пошили всі костюми для фільму В. Авраменка «Наталка Полтавка», і самі виступили; у 1937 р. пошили костюми для фільму «Маруся» за «Ой, не ходи, Грицю», музичною частиною якого керував О. Кошиць; Федір Марковим виконав там і ролю батька Марусі... На ювілейний рік УНСоюзу, 1949, – зодягла всіх українських бояр, гетьмана, полковників й ін. у чудові строї, багато хто й нині згадує той славний «Гомін України» в Карнегі Голл, залитій народом по самі береги...» (згадує Олександра Бражник в інтерв'ю Леоніду Полтаві «Бражники – золоті руки й серця», газета «Свобода», № 33, 20.02.1974).

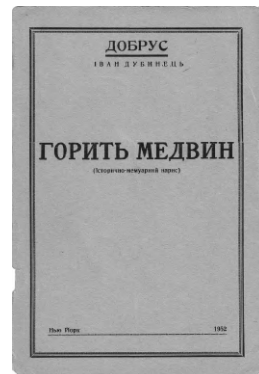
Василь Авраменко у фільмі «Наталка Полтавка»

VI. Громадсько-політичне життя Бражників

Подружжя Бражників жило не лише мистецтвом, й займалося громадсько-політичними питаннями, підтримуючи українську справу, жертвуючи кошти на українські культурні й освітні інституції та допомагаючи новоприбулим українським емігрантам. За сприяння Федора Бражника український науковець-геолог і публіцист, літописець Медвинського повстання Іван Дубинець переїздить з Західної Німеччини до США. Тут Бражники допомагають своєму земляку у виданні книг, які би правдиво свідчили про життя українців в ССРСР.

1950 року Федір Бражник передає Івану Дубинцю 500 доларів на видання книжки Івана Багряного «Сад Гетсиманський». Підтримує і діяльність ДОБРУСа (Добровільного об'єднання бувших репресованих українців советами), яке очолює Іван Дубинець. Об'єднання видає серію спогадів про репресії та Голодомор в Україні.

Однією з найвідоміших книжок, які видав ДОБРУС, були мемуари Івана Дубинця «Горить Медвин» (Нью-Йорк, 1992). Вони розповідають про Медвинське антибільшовицьке повстання (1919–1922) та Червоний терор. На початку 1960-х років, уже після смерті Івана Дубинця цю книжку таємно привозить до Медвина Олександра Бражник. Відтоді, аж до відновлення незалежності України, ця книжка підпільно ширилася серед медвинців та передавала правду про більшовицьку окупацію.

VI. Громадсько-політичне життя Бражників

Збереглося фото з відвідин Олександром Бражником Медвина. За цим столом сидять свідки Медвинського повстання, яким, очевидно, Олександр й передала книжку.

Олександра Бражник (третья зліва) у Медвині, 1960-ті

Не раз приїздив до Медвина й Федір Бражник.

«Розповідали, що коли приїздив, за ним ходили спецагенти радянські. Коли гостював у своїх родичів, до нього були приставлені агенти, щоб зайвого чого не передав» – каже краєзнавець Петро Гоголя.

VI. Громадсько-політичне життя Бражників

Федір Бражник у Медвині (третій справа)

VII. Бражники і медвинське земляцтво

Бражники не лише підтримували українців за кордоном, а й не забували про своїх родичів у Медвині.

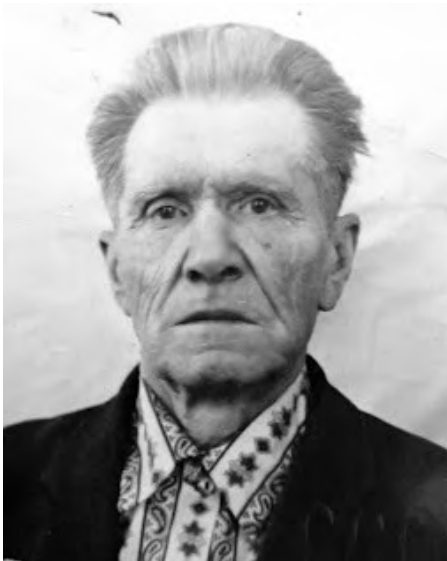
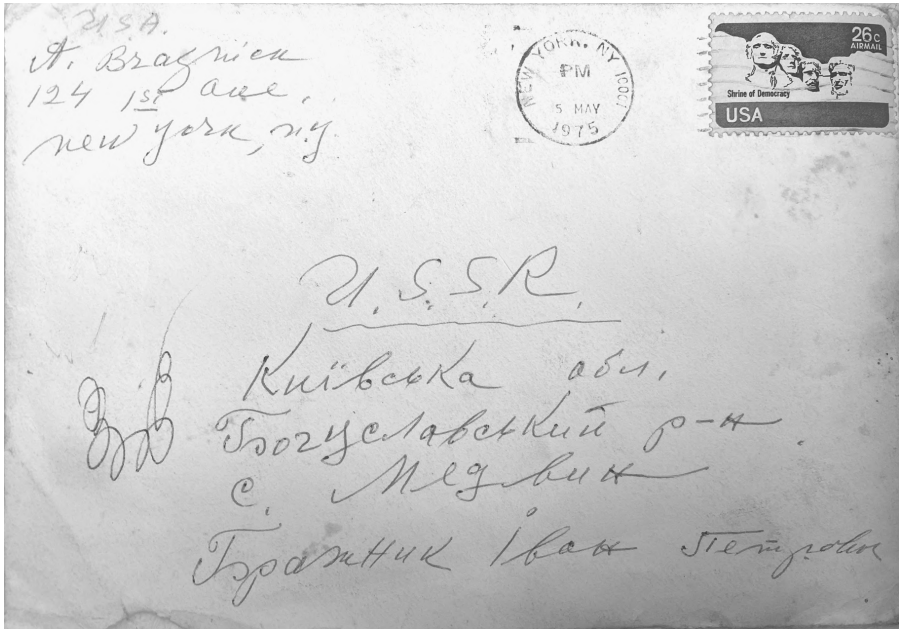
«Олександра Бражник надсилала посилки моєму дідусеві, тому що їхній батько загинув на війні, і діти-сироти з матір'ю лишилися самі. Мій дідусь доглядав вічно сліпого Степана, меншого брата, інваліда. Ці посилки приходили для Степана, якого мої дід і баба доглядали. А ще – сестрі мого діда Івана з Бражників, Горпині, бо вона зосталася одна із роду, а всі інші в 1933 р. загинули під час Голодомору й поховані вони в нас на городі... Також Олександра вислала нам посилку, де був одяг, який вони шили для свого театру... Це все Олександра пошила – тут навіть і бірочка була, що це її робота. І потім я з такої ностальгії пошила ляльку під цю спідницю. Іще вона вислала свиту. Це була свита з їхнього театру, з візерунком. Там була дуже гарна тонка шерсть і підшито синім, «діагоналлю». І там також на бірочці було підписано, що це їхня робота. Потім віддали її бандуристу Тарасу Силенку» – згадує Оксана Зубчевська, родичка Федора Бражника.

Приїжджаючи до Медвина, Олександра Бражник вимінювала у місцевих зразки українського національного одягу, які потім відтворювала у своїй майстерні. Частина цієї колекції зберігає Музей українського мистецтва в Бавнд Бруці, США.

Хустка з США, яку передала до Медвина Олександра Бражник

VII. Бражники і медвинське земляцтво

Іван Бражник, з яким листувалася
Олександра Бражник

VIII. Ще кілька добрих слів про Бражників

Федір Бражник помер в Нью-Йорку 7 червня 1974 р. Під кінець життя внаслідок тяжкої праці він втратив зір, пережив інсульт. Олександрі Бражник судилося дочекатися відновлення незалежності України. Її не стало 20 квітня 2001 р. Обидвоє поховані поряд, на українському православному цвинтарі у Бавнд Бруці поблизу Нью Йорка.

Найкраще про їхнє життя свідчать вдячні відгуки:

«Бражники обслужили три генерації українців: приходили випозичати костюми матері, потім їхні діти, а тепер під кінець вже діти тих дітей» (Леонід Полтава. Бражники – золоті руки й серця. Газета «Свобода», № 33, 20.02.1974).

Федір Бражник (зліва)

VIII. Ще кілька добрих слів про Бражників

«Пані Олександра вишила в найкращому стилі кілька тисяч українських сорочок. Недавно виступав хор Об'єднаних Націй у Нью-Йорку, були світлини в пресі: хор ОН мав різні одяги, а українські були чий? – Бражників!» (Леонід Полтава. Майстри українського одягу в Америці (до 40-річчя п-ва Бражників). Журнал «Визвольний шлях», № 3–4, 1974).

«Те, що О. Кошиць зробив у ділянці нашої пісні, В. Авраменко в ділянці народного танку, те п-во Бражники зробили в ділянці української національної ноші, – третьому наріжному камені нашої народної культури й традиції. Хто ж їх пізнав, як людей, той ще більше полюбив Україну, бо кожного привітно зустріли, з кожним поговорили, не раз і своєю журбою поділились...» (Леонід Полтава. Бражники – золоті руки й серця. Газета «Свобода», № 33, 20.02.1974).

Олександра Бражник на схилі літ

